

УДК 378.18

МОЖЛИВОСТІ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ФОРМУВАННІ ЇХНЬОЇ СУБ'ЄКТНОЇ ПОЗИЦІЇ**Н.С.Скрипник**

Анотація. У статті розкрито можливості позааудиторної діяльності студентів згідно її структури щодо формування в них певних характеристик, знань, умінь відповідно до визначених структурних компонентів суб'єктної позиції студентів.

Ключові слова: позааудиторна діяльність, студенти, суб'єктна позиція.

Аннотация. В статье раскрыты возможности внеаудиторной деятельности студентов согласно ее структуре по отношению к формированию у них определенных характеристик, знаний, умений в соответствии с обозначенными структурными компонентами субъектной позиции студентов.

Ключевые слова: внеаудиторная деятельность, студенты, субъектная позиция.

Summary. The opportunities of students' extra-curricular activity according to its structure to form certain characteristics, knowledge, skills in compliance with determined structure components of subject position of students have been revealed in the article.

Key words: extra-curricular activity, students, subject position.

Постановка проблеми. Сучасний ринок праці вимагає від молодих фахівців, випускників вищих навчальних закладів, крім професійних компетенцій, певних особистісних якостей, таких як активність, креативність, самостійність, здатність приймати рішення й нести відповідальність за них і результати своєї діяльності. Такі якості притаманні особистостям із суб'єктною позицією. Тому поряд з якісною професійною підготовкою формування суб'єктної позиції студентів наразі є одним з пріоритетних завдань сучасного вищого навчального закладу.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз сучасних науково-педагогічних джерел свідчить, що позааудиторну діяльність досліджували у різних напрямках. Її розглядали як фактор професійного самовизначення студента (Т.Іванайська), щодо проблем формування і розвитку творчих умінь студентів

(О.Медведева), розвитку їхньої творчої обдарованості (І.Карпова), організаторських здібностей (Н.Галасєва), їхніх управлінських умінь (Н.Сердюк), формування міжособистісних взаємин студентів (Н.Руденко), лідерських якостей (Н.Семченко), формування їхніх гуманістичних цінностей (О.Тепла). Предметом наукового пошуку низки сучасних науковців стали питання соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності (Г.Овчаренко, О.Сєваст'янова, Н.Шабаєва, С.Шашенко), проблеми формування соціально-значущих якостей особистості (Т.Бурцева) і просоціальних особистісних смислів (Н.Грищенко).

Окремі питання щодо формування суб'єктної позиції особистості у студентській молоді досліджено у роботах, які присвячені: формуванню суб'єктної позиції курсантів (Н.Щукіна), студентів педагогічних ВНЗ (А.Гогоберидзе, А.Лебедєв), студентів мовного ВНЗ (Н.Проніна) і немовного ВНЗ (Н.Іванцова), в процесі післядипломної освіти (О.Акулініна), у волонтерській діяльності (О.Богданова), в процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу (О.Цимбал). Водночас проблема формування суб'єктної позиції студентів у позааудиторній діяльності ще не була предметом спеціального дослідження.

Мета статті полягає у розкритті можливостей позааудиторної діяльності студентів щодо формування їхньої суб'єктної позиції.

Виклад основного матеріалу. Як встановлено на підставі аналізу науково-педагогічних джерел, поняття «суб'єктна позиція» визначається вченими неоднозначно. Не зупиняючись детально на аналізі різних поглядів з цього питання, зазначимо, що у дослідженні суб'єктну позицію студента ВНЗ розуміємо як інтегративну характеристику особистості, яка відображає активно-вибіркове, ініціативно-відповідальне, перетворювальне ставлення студента до самого себе, до тих чи інших сторін дійсності, до власної освіти. Відзначимо, що освіта в контексті дослідження розглядається як поєднання навчання й учіння, виховання і самовиховання. Враховуючи погляди науковців щодо визначення структури суб'єктної позиції студента, вважаємо доцільним виокремлення наступних компонентів: мотиваційно-ставленнєвий, когнітивний, діяльнісний і особистісний.

Мотиваційно-ставленнєвий компонент передбачає самодетермінацію, тобто усвідомлення студентом себе суб'єктом своєї життєдіяльності й освіти зокрема; наявність усвідомлених мотивів і ставлень до себе і до освіти, які визначають позитивне ставлення до освіти і майбутньої професії, забезпечують усвідомлення значущості суб'єктної позиції для майбутнього фахівця; усвідомлення свободи вибору, відповідальності за нього, за якість і результат своєї освіти; стимулюють прагнення до саморозвитку, до досягнення конструктивних, позитивних результатів.

Когнітивний компонент суб'єктної позиції передбачає засвоєння студентом системи психолого-педагогічних знань щодо позиції особистості, суб'єктності, сутності і структури суб'єктної позиції особистості, а також вміщує досвід студента, як сукупність подій, вчинків, переживань, відносин, як результат взаємодії з оточуючим світом.

Діяльнісний компонент відображає поведінку студента як суб'єкта власної освіти, пов'язаний із реалізацією суб'єктної активності особистості, і передбачає оволодіння групами вмінь: комунікативні (уміння слухати, сприймати та розуміти співрозмовника, уміння самопрезентації, уміння ефективно використовувати вербальні і невербальні засоби спілкування, створювати сприятливий психологічний клімат спілкування), організаторські (уміння визначати мету, шляхи її досягнення, уміння планувати, контролювати і корегувати діяльність), рефлексивні (спрямовані на самопізнання; на діяльність; на власну поведінку).

Особистісний компонент містить особистісні якості студента, які характеризують його як суб'єкт – активність, відповідальність, ініціативність, самостійність, креативність.

Позааудиторну діяльність в рамках дослідження розглядаємо як систему взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що є невід'ємною складовою професійної підготовки і реалізується здійснюється поза розкладом навчальних занять. Узагальнюючи підходи сучасних науковців (Р.Абдулов, М.Донченко, В.Коваль, Г.Овчаренко, Л.Петриченко, Н.Сердюк, В.Тимошенко та інші), можна дійти висновку, що метою позааудиторної діяльності є створення умов для всебічного особистісного розвитку студентів і їх самореалізації. Значення позааудиторної діяльності для формування суб'єктної позиції студентів зумовлене тим, що вона ґрунтується не на примусі студентів до засвоєння певної інформації, а на принципах добровільності, варіативності, співробітництва, свободи вибору, практичної спрямованості, врахування інтересів, здібностей та прагнень студентів. Сучасні науковці виокремлюють особливості позааудиторної діяльності студентів: 1) спрямованість не тільки на загальний розвиток особистості, а й на професійну підготовку майбутніх спеціалістів; 2) мотивація, бо провідну роль у ній відіграють внутрішні, особистісно значущі мотиви (можливість реалізувати власні цілі, а не цілі викладача); 3) результати, оскільки передбачається формування не тільки особистісних, а й професійних якостей, розвиток

соціальної активності тощо [1, с. 37]. Найважливішою особливістю позааудиторної діяльності є «опора на самостійність, активність, ініціативність, творчість студентів» [2, с. 18], а ці якості є ключовими характеристиками суб'єктної позиції студента.

Під час здійснення наукового пошуку з'ясовано, що форми позааудиторної діяльності студентів можна класифікувати:

- за напрямом (виховні, навчальні, наукові);
- за кількістю учасників (індивідуальні, групові та масові);
- за змістом та способом подання інформації (теоретичні, практичні, комбіновані);
- за способом виконання (усні та письмові).

Варіативність форм за кількістю учасників є важливою для формування суб'єктної позиції студентів, оскільки кожна з них надає певні можливості. Так, індивідуальні форми надають можливості для формування у студентів самостійності, відповідальності, здатності до ціле покладання, організації власної діяльності і рефлексії, для збагачення власного досвіду освітньої діяльності і пізнання себе в ній. Групові форми мають цільовий характер, тобто припускають наявність певної загальної мети та спільних інтересів. Така діяльність надає можливості для розвитку лідерських, організаторських, комунікативних, рефлексивних умінь, уміння працювати у команді, сприяє розвитку толерантності. Масові форми дуже різноманітні, і порівняно з іншими формами, мають перевагу в тому, що розраховані на одночасне охоплення великої кількості студентської молоді. Формам масової позааудиторної діяльності властиві яскравість, урочистість, великий емоційний вплив, тобто вони дають змогу впливати на мотиваційну сферу студентів, забезпечують можливість сформувати позитивне ставлення до освітньої і майбутньої професійної діяльності.

Студенти вищого навчального закладу можуть добровільно вибирати різні види занять у позааудиторній діяльності, що означає свободу вибору як напряму діяльності, так і окремих заходів, форми і міри своєї участі (глядач, слухач, помічник у організації, учасник тощо). Такий вибір надає студенту можливості для самопізнання, визначення своїх ставлень, потреб, інтересів і цілей, тобто для самодетермінації і здатності до цілепокладання, які є характеристиками суб'єктної позиції. Участь студента у позааудиторній діяльності розглядаємо як прояв його активності й ініціативності. Позааудиторна діяльність надає можливості для набуття знань про певний вид діяльності, про себе та інших в ній, для збагачення досвіду діяльності і взаємин з іншими її учасниками, для формування певних умінь і особистісних якостей. Також варто підкреслити, що по закінченні будь-якого позааудиторного заходу зазвичай здійснюється його аналіз, підводяться підсумки, визначаються позитивні і негативні моменти щодо всіх етапів його організації і проведення, тобто здійснюється рефлексія, що сприяє розвитку рефлексивних умінь студента. Завданням викладачів є допомога, спрямування студентів до тих чи інших видів або форм позааудиторної діяльності.

На наш погляд, позааудиторна діяльність студентів, яка забезпечує їхній усебічний особистісний розвиток, повинна включати такі структурні компоненти: самостійна робота студентів; навчально-дослідна та науково-дослідна робота; культурно-дозвіллева діяльність; студентське самоврядування.

До самостійної роботи студентів, на нашу думку, належать: підготовка до аудиторних занять, виконання завдань до самостійної роботи з навчальних дисциплін, виконання індивідуальних завдань, пов'язаних з науково-дослідною роботою і культурно-дозвіллевою діяльністю студентів. Під час самостійної роботи студент вчиться визначати мету своєї роботи, планувати її. Цей вид позааудиторної діяльності дозволяє студентові виявити власну активність, сприяє розвитку самостійності, відповідальності, здатності до цілепокладання і рефлексії, тобто надає можливості для формування важливих характеристик суб'єктної позиції студента.

Науково-дослідна робота студентів передбачає участь студентів у таких організаційних формах НДР: у роботі наукових гуртків, у проблемних групах, лабораторіях, секціях, студіях, бюро; у наукових конференціях, конкурсах, предметних олімпіадах; у написанні статей, тез, доповідей. Цей напрям сприяє формуванню суб'єктної позиції студента вищого навчального закладу, оскільки така робота надає можливості для розвитку всіх сутнісних характеристик суб'єктної позиції студента. Адже вибір теми і керівника своєї науково-дослідної роботи, заходу, до якого вона готується, стимулює процеси самодетермінації і цілепокладання. У такій роботі виявляються активність і відповідальність, самостійність і креативність, збагачуються знання і досвід, розвиваються уміння планувати діяльність, презентувати себе і свою роботу, рефлексивні уміння.

Культурно-дозвіллева діяльність передбачає участь студентів у різних виховних заходах, в різноманітних гуртках, клубах, об'єднаннях за інтересами, конкурсах, змаганнях, екскурсіях, відвідування музеїв, театрів тощо. У цьому напрямі можна виокремити наступні підвиди:

- спортивно-оздоровча діяльність (відвідування спортивних гуртків і секцій, участь у спортивних

конкурсах, змаганнях і т.д.);

- творча діяльність (участь у художніх, літературних, театральних, музичних, інших творчих і мистецьких гуртках і об'єднаннях, конкурсах, концертах тощо);

- культурно-просвітницька діяльність (виховні години, відвідини театрів, кіно, музеїв, виставок, екскурсій, просвітницьких лекцій, семінарів і т.д.).

Варто відзначити, що культурно-дозвілєва діяльність користується популярністю серед студентів – вона їм зрозуміла, оскільки багато з них вже мають певні інтереси і брали участь у подібних заходах ще під час навчання у школі; вона доступна для них, адже вони можуть брати у ній участь з перших днів навчання у ВНЗ; вона цікава для них, оскільки спрямована на спілкування; до неї легко залучити студентів, оскільки багато заходів мають розважальний характер. Вважаємо, що культурно-дозвілєва діяльність надає широкі можливості для формування усіх компонентів суб'єктної позиції студентів, адже в її рамках студент може спробувати себе у багатьох видах діяльності, у різних якостях – тобто можливості для самопізнання, самовизначення, вияву активності, набуття різноманітного досвіду, розвитку різних, особистісно і професійно значущих якостей й умінь дійсно великі. Цьому сприяє максимальна варіативність та альтернативність форм і методів цього напрямку позааудиторної діяльності.

Участь студентів у діяльності студентського самоврядування результативна за умови, якщо вона мотивована, якщо студент усвідомлює її суспільну значимість, об'єктивно оцінює свої можливості та здібності, зміст тієї конкретної роботи й тих функцій, які на нього покладаються. Отже, студентське самоврядування як напрям позааудиторної діяльності студентів дозволяє найбільш активним, мотивованим студентам проявити себе, розвинути в собі організаційні, комунікативні, лідерські якості і вміння, тобто надає можливості для формування і розвитку суб'єктної позиції студентів.

Висновки. Таким чином, на підставі аналізу напрямів, форм і методів позааудиторної діяльності та вивчення практики її організації можна дійти висновку, що вона надає великі можливості для формування суб'єктної позиції студентів, а саме: мотивування студентів, формування позитивного ставлення до власної освіти і майбутньої професії; вибір видів і форм діяльності, ступеня своєї участі, тобто міри активності; поглиблення знань про себе як про особистість і професіонала; збагачення особистого досвіду (досвіду спілкування, соціальної і освітньої діяльності); розвитку організаторських і комунікативних вмінь; розвитку навичок самостійної роботи і роботи у команді; вдосконалювати здібності здійснювати рефлексію; розвитку ініціативності, відповідальності, самостійності, креативності. Подальшого дослідження потребують визначення й обґрунтування педагогічних умов формування суб'єктної позиції студентів у поза аудиторній діяльності.

Література

1. Овчаренко Г. Е. Позанавчальна діяльність студентів у вищих навчальних закладах: сутнісні характеристики, структура та особливості. / Г.Е.Овчаренко //Освіта Донбасу. – 2008. - № 5-6 (130-131). – С. 35-38.
2. Сарафанова Т. В. Педагогические условия формирования готовности студентов к творческой деятельности во внеаудиторной работе : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 „Общая педагогика, история педагогики и образования”/ Т. В. Сарафанова - Владимир, 2004. – 22 с.